

ASPECTE ALE COMUNICĂRII ÎN SPAȚIILE PUBLICE

STATUI ȘI PLĂCI MEMORIALE

Lector drd. Maria Alexe
Universitatea Tehnică de Construcții
Catedra de Limbi străine și comunicare

Abstract

Small or big cities, all of them have statues, memorial houses or just simple marble board to remember their personalities. Well known artists used their talent to make their city more beautiful and to help people to remember great personalities of public life, great artists or men of science. Among them men of science seem to be less remembered than others. Statues or memorial boards are everywhere in the city, but how much do we know about them? Are we aware of their communicational function? These are two of the main questions to which this paper tries to answer.

1. Argument

Turiști pasionați sau doar simplii trecători grăbiți, cei care străbat în acest început de secol și de mileniu Bucureștiul trec pe lângă plăci de marmură ce amintesc că în acel imobil a trăit, un poet, un pictor sau un savant. Nu este vorba despre casele memoriale instituții de sine stătătoare, prezentate în ghiduri și pliante turistice sau chiar în albume de artă, sunt doar case în care azi stau oameni obișnuiți, anonimi cu profesii diverse și unde o simplă inscripție amintește că în urmă cu câțiva ani acolo a locuit o personalitate. E mai puțin decât o statuie dar e un semn al trecerii, o marca a amintirii. Care este oare semnificația și locul acestor inscripții în memoria colectivă a unei comunități? Reușesc ele să stabilească o relație de comunicare, să transmită un anumit mesaj comunității? Există o relație a lor cu stuiile și busturile aceluiași personalități?

Multe din piețele orașului se organizează în jurul unor statui sau busturi devenite repere ale memoriei colective. Deși Bucureștiul este considerat în general un oraș cu puține statui, există zone în care concentrația acestora este destul de mare, așa cum se întâmplă în Piața Revoluției, ceea ce împiedică receptarea loc corectă și poate duce chiar la blocarea canalului de comunicare. Statuiile din secolul al XIX și chiar unele din prima parte a secolului XX sunt grupuri complexe unde basorelieful soclului, inscripțiile sau grupurile alegorice facilitează transmiterea mesajului, stabilirea canalului de comunicare. Am încercat să aflăm, cât și mai ales ce știu despre acestea locuitorii orașului, adică dacă funcția lor de comunicare este reală.

Pot ele fi considerate expresii ale unui concept azi la modă acela de „loc al memoriei”? Odata acceptată ipoteza „locurilor memoriei”, am fi putut avansa în multiple direcții, doar parțial intuite și dezvaluite, cum ar marile muzee naționale sau spre locuri de mare generalitate, emblematice pentru un anumit tip de civilizație-, am preferat să coborâm către subtradiții cum sunt cele regionale ori locale și să limităm analiza la felul în care imaginea unor personalități științifice devine expresie a memoriei colective

În orice caz existența plăcilor memoriale, a statuiilor, busturilor a caselor memoriale nu trebuie ignorată și rolul lor, chiar dacă discret în formarea structurilor culturale specifice unei comunități urbane există. Imaginea lor trebuie să fie înregistrată și inventariată pentru a se putea păstra, fiindcă orașul care le găzduiește se transformă rapid și haotic, disprețuindu-și trecutul, clădind blocuri banale în locul unei case modeste în care a trăit și a creat o personalitate. **(foto 1)**¹

2. Premize de lucru

Pe bulevardul Kogălniceanu din București, una din cele mai circulare artere ale orașului, există un număr impresionant de inscripții- plăci memoriale care amintec că în niște blocuri aparent banale din perioada interbelică au trăit personalități importante ale culturii române dintre cele două războaie sau unele aparținând istoriei recente, cum ar fi Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu; Caius Iacob, Eugen Lovinescu. (foto 2²). În apropiere se află două din cele mai cunoscute grupuri stauare reținute de memoria colectivă sub denumirea de Leu și Eroii lor. La doar câteva minute de mers pe jos au fost amplasate câteva busturi mai puțin cunoscute ale unor oameni de știință. Interesant este faptul că numele acestor personalități a fost reținut în legat de activitatea politică.

Într-un chestionar adresat studenților de la UNArte București celor de la departamentul Credis al Universității București, și de la Universitatea Tehnică de Construcții³ am urmărit să vedem în ce măsură aceste monumente și plăci memoriale sunt cunoscute și care este impactul lor asupra formării intelectuale. Chestionarul a fost adresat studenților de la aceste facultăți, fiindcă localurile acestora se află aproximativ în același areal urban (centrul Bucureștiului, în jurul grădinii Cișmigiu) unde se află multe din statuile și plăcile memoriale ale orașului și am presupus că este imposibil ca aceștia să nu fi trecut niciodată prin fața aceluiași placi sau monumente, să nu fi parcurs aceleași străzi și să fi folosit stații de metro. Așa cum am presupus, foarte puțini au remarcat existența placilor memoriale și chiar mai puțini au putut să își aducă aminte numele personalității omagiate sau să facă o descriere a statuilor. În acest caz mai putem să considerăm aceste forme de marcarea a elementelor culturale „locuri ale memoriei” sau funcția lor comunicațională s-a pierdut și rolul lor în viața spirituală a devenit neînsemnat?

Am încercat să aflăm, cât și mai ales ce știu despre acestea locuitorii orașului, adică dacă funcția lor de comunicare este reală.. Cum putem să transformăm aceste „locuri ale memoriei”, în prezențe active ale conștiinței colective? Putem să realizăm o hartă mentală a unei anumite zone a orașului pe care să marcăm aceste statui și plăci memoriale?⁴. Acestea sunt doar câteva dintre cele mai importante întrebări, devenite ipoteze de lucru, prin care încercăm să stabilim funcția acestor inscripții și statui, imagini ale trecutului cultural în viața cetății, semnificația lor culturală și locul lor în dezvoltarea memoriei colective. Datorită spațiului restrâns al unei astfel de comunicări cercetarea a fost restrânsă la studiul impactului personalităților din lumea științei asupra memoriei colective..

3. Locuri ale memoriei

Ideea de "loc al memoriei", prin care se desemnează nume, obiecte și chiar locuri propriu-zise, prin care se pot caracteriza aceste plăci și statui, îmbină, cum se poate observa de la prima vedere, ideea de spațiu cu cea de timp și marchează hărțile invizibile ale imaginarului unei colectivități. A le desemna ca "amintiri" ar fi oarecum eronat, câta vreme, spre deosebire de acestea, care evocă un trecut de care s-a produs separația psihologică și care a fost lasat în urmă, ele jalonează devenirea în continuare, influențând deciziile prezentului, deci, practic, supraviețuind timpului lor. [Ovidiu Pecican].

Sunt elementele propuse pentru analiză „locuri ale memoriei”? Fără îndoială răspunsul este afirmativ. Într- anumit spațiu, ales în mod deliberat ele fixează imaginea unui anumit timp istoric, cel în care a trăit persoana omagiată. Potrivit lui Maurice Hellwachs memoria colectivă se constituie dintr-un câmp de forțe active care nu sunt reprezentate de o atitudine contemplativ- romantică în fața unor vestigii a căror valoare este certificată de înscrierea lor în ghiduri culturale [Maurice Helbwachs]. Comportarea unui individ interacționând cu mediul înconjurător formează câmpul persoanei respective [Mihai Achim], dar la nivelul memoriei colective, conform lui Maurice Helbwachs, după cum afirmă acesta în

in *La memoire colective*, ca nu exista memorie individuala, fiindcă avem nevoie de amintirile altor oameni pentru a le corela cu ale noastre [Maurice Helbwachs]. Este o afirmație oarecum exclusivistă prin care se neagă importanța memoriei individuale, dar care subliniază influențele sociale asupra formării memoriei colective. După Helbwachs, amintirile ar fi cu greu transformate în imagini, dacă amintirile altora nu ne-ar ajuta să impunem o anumită ordine și coeziune în ele [Ovidiu Pecican]. În cazul cercetării prezente observația lui Maurice Helbwachs se verifică datorită similitudinii răspunsurilor unor studenți de la facultăți diferite care au suferit influențe sociale asemănătoare.

Statuile, busturile sau mai modestele plăci memoriale, sunt de fapt elemente ale unor proiecte urbanistice, forme prin care societatea își manifestă respectul față de membrii săi marcanți, alese de societatea urbană pentru a înlocui arhaicele rituri de pomenire a morților. Analiza rolului de preluare a valorii ritualice a acestor semne devenite „locuri ale memorie” se poate face și din perspectiva observației lui Mircea Eliade care consideră că societățile arhaice au tendința să-și înlocuiască ritualurile cu forme împrumutate din civilizația occidentală, forme pe care le consideră superioare în plan cultural și care asigură valorilor culturale pe care le prelucrează un loc privilegiat [Mircea Eliade]. Evident prezența stauilor, busturilor sau placilor memoriale este o formă de manifestare a influenței franceze asupra societății românești.

Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea se constată, în cadrul societății bucureștene creșterea interesului pentru dezvoltarea urbană. Timp de mai multe secole nu existat o tradiție a sculpturii în țările române, memoria colectivă înregistrând chipurile unor domnitori sau ale unor boieri luminați prin tablourile votive. După crearea Școlii de arte frumoase din București, sculptura înregistrează progrese remarcabile [Ioana Beldiman]. Tinerii intelectuali întorși de la studii din străinătate încearcă să introducă modelul occidental de civilizație și cultură. Datorită acestei preocupări apar primele statui prin ridicarea cărora se aduce un omagiu marilor personalități din viața publică. Modelul a fost la început, cel al sculpturii franceze, model dominant în Europa, iar statuile prezintă chipul unor oameni politici, în orice caz așa i-a reținut memoria colectivă. Așa s-a întâmplat cu Dinicu Golescu (inițiator al măsurătorilor cadastrale), Gheorghe Duca (unul dinctorii Politehnicii), Spiru Haret (eminent matematician) care au fost în primul rând eminenți oameni de știință, aceasta a fost profesia lor de bază. Spre cinstea celor care au comandat aceste statui unele inscripții nu uită să menționeze și contribuțiile lor științifice și de aceea unii ca de exemplu Anghel Saligny au rămas în memoria colectivă mai ales datorită meritelor științifice.

4. O receptare din perspectiva comunicațională

Trăim într-o epocă a comunicării în care toate evenimentele majore ale vieții depind de comunicare, în care toate problemele noastre legate de viața personală, de formarea noastră profesională sau de integrarea socială depind de felul în care comunicăm. Statuile, busturile sau plăcile memoriale sunt și ele forme de comunicare. Cei care le concep (text și imagine) au intenția de a-i informa pe toți cei interesați că în casa respectivă, într-o anumită perioadă a trăit o personalitate, ei răspun astfel unei nevoi fundamentale a omului modern aceea de a primi cât mai multă informație. Sunt texte simple care conțin date concrete, cum ar fi anul nașterii și al morții, profesia, perioada în care a locuit în clădirea respectivă, texte care nu lasă să transpara în mod evident intenții de analiză sau de interpretare a elementelor prezentate. Uneori cei care au conceput placa din dorință de a atrage atenția trecătorilor și de a amplifica funcția comunicațională a documentului operează o selecție a datelor. Astfel în cazul placii care amintește că în imobilul din bulevardul Kogălniceanu a locuit academicianul matematician Caius Iacob nu se menționează calitatea sa de om de știință, este amintită în schimb apartenența sa la PNTCD și calitatea de senator. Nu am putut afla ce instituție a comandat placa, dar este evident că pentru aceștia calitatea sa de politician a fost mai importantă decât aceea de om de știință.

Din păcate în unele cazuri, în ciuda bunelor intenții ale celor care au comandat placa, aceasta oferă informații ambigue. Placa dedicată lui Gheorghe Duca, amplasată pe zidul vechiului local al Politehnicii din strada Polizu oferă, prin designul ei informații confuze care pot duce la concluzia că personalitatea omagiată a trăit 120 de ani.

Procesul comunicațional nu se realizează integral doar prin transferul de informație, el este condiționată și de înțelegerea semnificații lor actului de comunicare și de reacția (sentimentele) receptorului. Acesată observație conduce la concluzia că funcția de comunicare a acestor texte este condiționată de cel care o comandă și de orizontul cultural al celui care o citește.[Gunther Kress] Memoria receptorului este activată de inscripția lacunară și astfel informația și în același timp imaginea persoanei resapective se completează cu elemente ce aparțin unversului cultural al receptorilor. Aceștia pot în acest fel descifra măcar parțial semnificațiile actului de comunicare. Ei pot intega informația în propriile structuri culturale. Majoritatea studenților de la UTCB cunosc bustul lui Anghel Salighy (foto 3⁵) din curtea facultății de pe bulevardul Tei, îl percep ca un om de știință și știu care este relația sa cu domeniul lor de activitate⁶, dar nu au putut da niciun fel de amanunt despre placile memeoriale de pe bulevardul Kogoniceanu, aflat în apropierea sediului de pe Calea Plevnei 57 sau despre grupul statuar de la stația de metrou Eroilor, deși mulți dintre ei folosesc această stație frecvent. Respectivul grup satuar a devenit un simplu reper geografic care pentru ei și-a modificat semnificațiile inițiale. În cazul grupurilor la care s-a aplicat cercetarea același lucru s-a întâmplat și cu grupul satuar cunoscut sub numele de Leu.

Există în București două grupuri statuare binecunoscute legate de dezvoltarea căilor ferate: cel al lui Gheorghe Cantacuzino de la intrarea în Gradina Ioanei și cel al lui Gheorghe Duca din Piața Gării de Nord. Întrebați dacă pot numi un grup statuar a cărui reprezentare să ilustreze un domeniu de activitate legat de facultățile Universității Tehnice de Construcții, studenții de la această universitate au dat răspunsuri confuze. Un student a numit statuia din piața Gării și niciunul pe cea de la Grădina Iocoanei. Lipsa de vizibilitate a acesteia din urmă, statuia se află într-un loc puțin frecventat s-a dovedit a fi un element benefic, fiindcă a contribuit la „salvarea” statuii, alături de numele unor fruntași pașoptiști menționați pe cartea ținută în mână de statuia ce simbolizează presa.. Probabil că altfel această stauie aparținând sculptorului francez Dubois ar fi fost distrusă asemeni celebrelor statui ale lui Mestrovici.

Cei mai mulți studenții de la UNArte pot comenta în amănunt statuile din Piața Revoluției, executate de profesorii lor, dar nu știu nimic despre bustul doctorului Haralambie Botescu aflat în Piața Matache, la câteva sute de metri de facultatea lor, bust executat de un sculptor cu o oarecare notorietate în epocă Mățăuanu [George Oprescu]. Binecunoscuta statuie a lui Spiru Haret din piața Universității, operă a sculptorului Ion Jalea, este desigur reținută de memoria colectivă, ca una dintre cele patru statui din fața Universității, fără a o putea identifica cu siguranță sau a putea spune cine a realizat-o. Personalitate omagiată esteperceptută în calitate de om politic, unul dintre cei mai remarcabili miniștri ai învățământului, calitatea sa de om de știință (matematician) fiind ignorată. Spre deosebire de alte statui aceasta este lipsită de o inscripție(text) care ar fi putut activa memoria colectivă. Basoreliefurile ilustrează și ele activitatea sa politică. Bustul lui Spiru Haret aflat în holul Colegiului Național Spiru Haret din București, executat, așa cum dovedește semnătura de pe soclu de Dimitrie Paciurea pare să ilustreze mai ales calitățile intelectuale (Foto-4 ⁷),

6. Concluzii

A devenit evident în urma cercetării că aceste „locuri ale memoriei” pe care le-am cercetat,sau cel puțin funcția lor comunicațională s-a pierdut și rolul lor în viața spiritală a devenit neînsemnat Se spune că piatra este un material nemuritor, dar nepăsarea a făcut ca unele statui să se deterioreze, textul plăcilor memoriale să se șteargă sau pur și simplu să dispară în urma unei renovări. Așa s-a întâplat cu placa

memorială dedicată criticului literar Perpessicius de pe strada Mihai Eminescu. Lucrarea aceasta și ilustrațiile ce o însoțesc își propun să trezească interesul pentru acest tip de reper al memoriei colective și să devină începutul unei arhive vizuale a orașului.

Nu doar statuile sau busturile pot păstra memoria colectivă. Uneori obiecte aparent banale pot prelua această funcție. Grinda de beton, proiectată de Elie Radu, aflată în curtea Universității Tehnice de Construcții – bulevardul Lacul Tei 124, are această funcție. Ea este mai sugestivă, spune mai mult, cel puțin studenților de la această universitate, decât placa memorială amplasată pe casa, din strada Alexandru Donici în care a locuit savantul. Această grinda a fost expusă la expoziția din Parcul Carol, pentru a demonstra aplicabilitatea betonului în construcțiile moderne. Ea a fost testată cu o încărcătură de 200 de saci de nisip. Grinda a fost găsită de profesorul universitar dr. Leonăchescu parșita în curtea unei grădinițe din cartierul Cotroceni și adusă pentru a fi expusă în curtea Universității Tehnice de Construcții (foto)

Note

¹ Fotografia 1 Casa matematicianului Gheorghe Țițeica, str Dionisie Lupu. Fotografie de Sever Popescu anul II FVPC- Universitatea de Arte din București

² Fotografie de Decebal Giurcă – FVPC – Universitatea Națională de Arte din București.

³ Chestionarul a fost aplicat unui număr de 30 de studenți de la UTCB, 30 de studenți de la UNArte și 30 de studenți ai departamentului Credis al Universității București, toți din anul II. Am ales intenționat studenții de anul II, fiindcă aceștia sunt mai familiarizați cu zona urbană în care este situată facultatea lor

⁴ Chestionarul nu a fost restrictiv, dar în discuțiile preliminare a fost sugerată zona cuprinsă în perimetrul Piața Romană, bulevardele Elisabeta și Kogălniceanu, Gara de Nord.

⁵ Fotografie de Sever Popescu anul II FVPC- Universitatea de Arte din București

⁶ La întrebarea din chestionar care le cerea să menționeze bustul/statuia unui om de știință, studenții Facultății de Utilaj Tehnologic care au majoritatea cursurilor în localul din Calea Plevnei au menționat totuși bustul lui Anghel Saligny din curtea localului din Bulevardul Lacul Tei 124.

Bibliografie

1. Beldiman; Ioana – Sculptura franceză în România(1848-1931) gust artistic, modă,fapt de societate, editura Simetria București, 2005
2. Eliade Mircea – *Nostalgia originilor* – editura Humanitas, București
3. Kress, Gunther – *Communication and Culture*, Thompson, GB, 2004
4. Helbwachs, Maurice – *Les cadres sociaux de la memoire*, Felix Alcan. Paris 1925

⁷ Fotografie de Decebal Giurcă – FVPC – Universitatea Națională de Arte din București.

. 7. ILUSTRĂȚII

1. Fotografia reprezintă placa memorială amplasată pe modesta casă în care a locuit matematicianul și fiul acestuia, reputat profesor universitar de fizică este una dintre placile memoriale care cu cele mai bine redactate texte.

Foto 2 Placa dedicată memoriei academicianului Caius Iacob – Bulevardul Elisabeta

Foto 3. Bustul a fost comandat de Asociația Anghel Saligny.

Foto 4. Bustul lui Spiru Haret aflat în holul Colegiului Național Spiru Haret a aparținut familiei Haret și a fost donat, împreună cu oparte a bibliotecii lui Spiru Haret și cu manuscrisul tezei sale de doctorat, colegiului. Donația a fost făcută, conform actului de donație păstrat în arhiva liceului, în 1923

Ideile

Grihda lui Elie Radu din curtea UTCB

Uneori ideile unor organizații, în acest caz Radio FM, de a folosi statuile ca un suport pentru propria reclamă, ating sfera Kitschului. FVPC- Universitatea Națională de Arte- București

